

Kulturredaktör: Knut Carlqvist knut@falagogen.se

Banksekretess och normal affärssed väger lätt, när Tom Bower tar heders och ära av Schweiz. Olav Wiström anmäler Nazi Gold.

Så sutskastas ett neutralt land

Modern historia

Tom Bower
Nazi Gold
HarperCollin 1997

Sedan lång tid tillbaka när den före advokaten Tom Bower ägnat sig åt undersökande journalistik. Han har skrivit uppmärksammade böcker om två arkiver: Tidningskongen Robert Maxwell och slaktaren från Lyon, Klaus Barbie. Nu har han gått genom arkiv i Paris, London, New York, Washington och Bern och upptäckt hittills opublicerat historiskt källmaterial rörande det schweiziska samarbetet med Tyskland under och efter kriget. Resultatet av undersökningarna redovisar han i boken *Nazi Gold*.
Problemet med Bower är att han är så nögd att man tror honom vara en ny Moshé Dayan med svart lapp för det öga som eventuellt gick se med från början. Anteckningar, skriftliga bevis hämtade ur ländernas arkiv, visst. Där står vad det står. De noggrant redovisade källorna äger autenticitetens prägel – men vad är de muntliga källorna värda? Mycket är helt enkelt skvallor mellan skål och vägg. Bower framstår närmast som hyrd av World Jewish Congress (WJC) Och boken är, säger han, en anklagelse mot ett helt land vars skrytsamma invånare skapat sig en förgrammas så avundsvärd förmogenhet byggd på blodspengar.

38 miljoner francs på 72 vilande konton

Hösten 1995 berättade den schweiziska bankföreningens ordförande för Edgard Bronfman, presidenten för WJC, att man bland föreningens 440 medlemmar hittat 72 vilande konton till ett sammanlagt värde av 38 miljoner francs. 1962 hade siffran angivits till 9,4 miljoner francs, vilket Bower gör ett stort nummer av. Summorna skiljer sig dock inte mycket åt med tanke på inflationen. Dessutom hade inte allt satts in av judar.
Bronfman litade inte på de schweiziska bankerna och sökte stöd hos Bill Clinton och fick det – sedan Hillary Clinton ordnat med lunch. Hans främste vapendragare blev senator Alfonso d'Amato i New York, vars kända näsa kände vittningen av många välbehövliga röster. I Amerika lever inemot sex miljoner judar. d'Amato fick med en rad braskande uttalanden pressen med sig, i första hand genom att koppla ihop det schweiziska värdandet med Förtiteln. Visserligen gjorde landet vinster genom att hålla sig neutralt under kriget, men d'Amato är en demagog. Han säger en sak och förtiger tio andra. Schweiz var ett välmående och strävsamt land redan före kriget och genom att det – liksom Sverige – slapp föreläsa hade det en stark position efter kriget.

Det mesta d'Amato ropade med svallande röst godgods okritiskt. Amerikanska och europeiska tidningar skyndade sig att skadedikt berätta om allt fullens i uppförstora, lasarvänt skick. Det talades om naken mellan Faust och djävulen. När WJC krävde att Schweiz skulle inrätta en kompensationsfond på 250 miljoner dollar menade den schweiziske presidenten Delamuraz i januari 1997 att det inte rörde sig om något mindre än utpressning, och att det gick i linje med USA:s kampanj för att underminera Schweiz ställning som finansiellt centrum. Den amerikanska regeringen reagerade. Judiska intressen hotade med en världsomfattande bojkott av schweiziska banker samt med att flytta sina fonder. På Wall Street mummades om att schweiziska banker borde frättas sina licenser.
Men Schweiz ville ändå inte erbjuda pengar i form av en fond. Det skulle bara användas som bevis på att landet var skyldigt till anklagelserna.

Handlingar från nazitiden skulle förstöras

I september 1996 hade den schweiziska riksbanken sagt att den totala vinsten från guldhandeln endast belöpte sig till 20 miljoner francs. Men i början av 1997 besredde en bomb. Vid en rutinkontroll i en bank i rummet för pappersförstöring upptäckte en säkerhetsvakt gamla ligare och akter som fylldes tre stora lårar, handlingar som rörde ekonomiska transaktioner under nazitiden. Historiskt material som enligt lagen inte fick förstöras hade hamnat där, och säkerhetsmannen gick till pressen med det. Han avskedades omedelbart för att han brutit mot bankens sekretessregler, något som bara bidrog till att skandalen

Riksmärke. Sedel från 1939. Namnet kringningen tillför Walter Funk, Hjalmar Schachts efterträdare som riksbanks president, som dömdes till livstids fängelse i Nürnberg.

vuxte i omfattning. Kvar i bankernas arkiv ligger fortfarande de mest graverande papperen oäktonliga för allmänhetens insyn, påstår Bower tvärsäkert. Och de kan mycket väl förstöras!

Bleka ministrar och tjänstemän ville reda upp missförstånden. Nu önskade de komma till ett avtal, en kompensationsfond för Förtitelnens offer och deras familjer på 100 miljoner francs var deras bud. d'Amato fnos åt summan. Tre gånger så mycket förlög inte ens, en miljard dollar kunde vara lagom. WJC stannade dock vid 250 miljoner dollar.

För WJC var inte bara pengarna viktiga. WJC ville i avtalet ha inskrivet att Schweiz bad om ursäkt för sitt uppträdande under kriget. Det motsatte sig förstås schweizerna, som bara ville att uppställelsen skulle läggas sig så att de kunde komma igång med affärerna igen. Bronfman hade övertagat och sade bistert: "Frågan gäller sanningen. Frågan gäller moral." Varpå man i februari 1997 kom överens om 110 miljoner dollar som olika schweiziska organisationer samlat ihop. Det återstår att se om och hur mycket den schweiziska regeringen annar bidra med.

Låt oss gå tillbaka i historien. Schweiz affärer med Tyskland gällde under kriget allt från ammunition, maskindelar och kemikalier till motorer, lokomotiv och elektricitet. I gengäld fick man guld, olja, järn och kol som brutits av slavarbetare. Det vill säga, detta är Bowers beskrivning. Om ammonition: Det vill säga, det är patroner till handgevävar framgår inte, inte heller alla som bröt kol ha varit slavarbetare. Bower menar att schweizerna intagit den hycklande ståndpunkten att det endast gällde militär neutralitet. Ekonomisk neutralitet är en annan sak. Välkommen, Tyskland och Japan!

De noggrant redovisade källorna äger autenticitetens prägel – men vad är de muntliga källorna värda? Mycket är helt enkelt skvallor mellan skål och vägg.

"heta" Och de insatta medlen krympte efter ständigt pågående avdrag för bankernas kostnader. Denna girighet vad gäller extravinst på tillfångatagna människors pengar är makalös i sin fultighet, säger Bower. Det är möjligt. Men det drabbade alla in-sättare. Tar inte brittiska och amerikanska banker ut avgifter?

I Schweiz var bankerna en stat i staten. Ständigt hordes från schweiziskt håll att tillgångarna på konton utan arvingar var "ytters överdrivna". Bankerna gjorde närt av judarna, anser Bower. Men varför kan inte det vara riktigt? Varför skulle inte många judar höra sig för om möjligen någon försvunnen släkting som passerat Schweiz placerat en mindre förmogenhet på banken? Det kunde väl vara värt att pröva.
Bakom varje nummerkonto finns visserligen ett namn. Det som komplicerar saken är att många judar satte in sina pengar

eller deponerade sina värdepapper i falskt namn av rädsla för att pengarna skulle konfiskeras om närmast segrade. Andra gånger placerade de pengar hos försäkringsbolag eller hos privatpersoner som advokater, notarer och affärsmän. Alla dessa olika namn kan med tanke på omständigheterna vara okända för arvingarna och bankerna befattade sig inte med pseudonymer. Till problemet hör dessutom att andra oroliga tyskar, inklusive nazister, satte undan medel under falskt, ofta engelsks klingande namn. De ville gardera sig, i händelse de allierade segrade.

Judar och nazister behandlas lika

Bankerna påpekade att också folk som var skyldiga dem pengar hade försvunnit. Om konton skulle frysas så skulle alla vilande konton frysas. Alltså, säger Bower menande judar och nazister skulle behandlas lika. Men är det inte rätt rimligt? Om någon assessor vid kammarrätten i Mainz som inte gjort sig skyldig till brott stoppat oöhdan en slant, varför skulle han inte behandlas som en kund bland andra? På vilka grunder kan de allierade fundera på att konfiskera pengar som anförtrots oss, frågade sig bankerna. Och regeringsrepresentanten Stucki sade till amerikanska: "Schweiz är en rättens och moralens bevarare. Vi vägar att låta historien brännmärkas oss som tjurar".

Bankerna förklarade sig villiga att hjälpa de efterlevande, men det gick långsamt. 1963 hade de som policy att ansökningsformulär rörande vilande tillgododavanden skulle lämnas ut med återhållsamhet och bara åt personer som kunde visa att deras krav hade någon substans. Bower tar, på sin karaktäristiska sätt, detta till intäkt för att bankerna utgick från att alla judar var dödliga.

till Schweiz, vårt minst sex miljarder dollar. Anvåg går det inte att få det styrkt, det är en ren gissning. Dessa pengar ska sedan ha slussats vidare till andra neutrala europeiska stater, till Shanghai eller till Sydamerika. Självklart mot hög avgift som kunderna tacksamt betalade. Jaha. Hur vet han att avgiften var hög? Och hur vet han att kunderna var "tacksamma"? De kanske svor under hela överresan till Argentina.

När det egna guldlet tog slut lade Tyskland beslag på de ockuperade ländernas guldreserver. Dessutom smälte man ner och tyckstämpelade tandguld och vigselringar som riktigt ur minner och från frägen i koncentrationslägren. Enligt Bower överfördes stora delar av detta guld till Schweiz. Anvåg går det inte att få det styrkt, det är en ren gissning. Dessa pengar ska sedan ha slussats vidare till andra neutrala europeiska stater, till Shanghai eller till Sydamerika. Självklart mot hög avgift som kunderna tacksamt betalade. Jaha. Hur vet han att avgiften var hög? Och hur vet han att kunderna var "tacksamma"? De kanske svor under hela överresan till Argentina.

Vid krigsutslut flydde åtskilliga ansvariga nazister till Schweiz (en flod enligt Bower) och tog med sig vad de kunde av värdepapper, allt från guld och ädelstenar till rovalde konstverk. Dessa senare ska enligt Metropolitan Museum ha varit värda 2,5 miljarder dollar. Men hur mycket som verkligen passerade Schweiz får man inget grepp om, ännu mindre får vi veta hur mycket av detta som var konfiskerad judisk egendom, och frågan är om någon vet det. Bower summerar ändå utan tveka. Schweiz var Tysklands säkra kassaskåp och obtyga medförtäring vid plundringen av Europa.

Visst finns det en byk som behöver tvättas. Men Tom Bowers rör ihop en sorja av svepande påståenden, vinklade sakuppgifter och konspirationsteorier i ett grumligt hat mot allt schweiziskt.
OLAV WISTRÖM

Nazistguld? Schweiziska Die Wochenzeitung har påvidat att råmetstämlet till detta möte var nazistiskt stöldgods.
Foto: AP-PRESSENS BILD